

України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v002p710-17> (дата звернення: 14.02.2024).

Напрям 1. Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-374-6-2>

КОНЦЕПТ «НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА» В ПРАВОВІЙ ТЕОРІЇ

Доронін І. М.

*доктор юридичних наук, доцент, завідувач наукової лабораторії права національної та міжнародної безпеки ДНУ «Інститут інформації, безпеки і права Національної академії правових наук України»
м. Київ, Україна*

Загальновідомо, що сприйняття національної безпеки в сучасних умовах відбувається в різних сферах суспільного життя, водночас не вдаючись до чіткого з'ясування суті відповідного явища. Як правило вважається, що само по собі поняття «національна безпека» є очевидним, і таким, що не потребує відповідних визначень, хоча певні дефініції, безумовно, напрацьовувались у ході наукових досліджень та надавались у правових актах. Формування цього сприйняття у вітчизняних суспільних науках відбувалось під впливом американської концепції «національної безпеки» як напряму державної політики та уявлень про необхідність концептуалізації національної безпеки як сутнісної основи захисту держави в умовах позбавлення комуністичної ідеології безпосередньо перед розпадом СРСР. Третім важливим фактором є політичний вплив в умовах протиборства різних ідеології безпосередньо після здобуття Україною незалежності.

Указом Президента України від 15.01.1992 р. № 41 було створено Комісію з підготовки пропозицій про статус, порядок діяльності і структуру Ради національної безпеки, а розпорядженням № 25 визначалися завдання для цієї Комісії. Основними завданнями були організація розробки концепції національної безпеки та підготовка проекту Закону «Про Раду національної безпеки України», а також виявлення проблем у сфері національної безпеки і напрацювання необхідних заходів щодо їх вирішення. Чинна у той час Конституція УРСР (з відповідними змінами) не передбачала окремого конституційного статусу для такого органу, тому його статус визначався як консультативно-дорадчий орган при Президентові України.

Безпосередньо Рада національної безпеки України у зазначеному вище правовому статусі була утворена 1 липня 1992 року. Таким чином, сприйняття концепту «національної безпеки» на рівні стратегічного планування державної політики та її правового забезпечення відбулось практично з початком 1992 року безпосередньо після розпаду СРСР.

Значна кількість публікацій 1990-х років у сфері забезпечення національної безпеки підкреслює той факт, що проблематика була і залишається досі актуальною. Водночас, пошуки шляхів дослідження феномену «національної безпеки» свідчили про складний характер проблеми, зумовлений безліччю підходів, насамперед, прикладного характеру. У цей же період відбувались пошуки і щодо виокремлення права національної безпеки та його можливої систематизації. Зокрема, мова йшла про можливе виокремлення нової галузі права, хоча характер дискусії зводився до сприйняття системи галузей права та критики щодо їх необмеженого збільшення. Що стосувалось права національної безпеки, то зазначене було ускладнене тим фактом, що сприйняття «національної безпеки» також не було однозначним. На нашу думку в цей час відбулась концептуалізація права національної безпеки [1, с. 31] з розумінням концепту як певного загального (абстрактного) поняття, що широко використовується, водночас має змінний характер, який важко визначається [2, с. 70–75]. Саме у такий спосіб потрібно трактувати напрацювання науковців, що намагались виокремити право національної безпеки, ґрунтуючись на традиційних поглядах – чи як окремої галузі права, комплексної галузі права, або ж як комплексної галузі законодавства.

Розуміння «національної безпеки» на рівні концепту дозволяє і більш системно досліджувати питання виокремлення саме тієї сфери, що може належати до права національної безпеки. Практичне значення полягає у тому, що в Україні існує державний орган – Рада національної безпеки і оборони функції якої безпосередньо пов'язані зі сферою національної безпеки, а їх фактичне розширення, що відбулось останнім часом, зумовлює і формування відповідної судової практики.

В Конституції України концепт «національної безпеки» визначається у контексті розуміння «інтересів національної безпеки» як підстави для обмеження прав (ст. 32, 34, 36, 39, 44) винятковості законодавчого регулювання у цій сфері (п. 17 ч. 1 ст. 92), обсягу повноважень Президента України (п. 1, 17 ч. 1 ст. 106), завдань та функцій Ради національної безпеки і оборони України (ст. 107), компетенції Кабінету Міністрів України (п. 7 ч. 1 ст. 116). І хоча у спеціальних законодавчих актах (Закон України «Про основи національної безпеки України» від 19.06.2003 № 964-IV з наступними змінами і доповненнями, Закон України «Про національну безпеку України» від 21.06.2018 № 2469-VIII) визначення «національна безпека» надається, слід зазначити, що

мінливість та плинність таких дефініцій свідчить про відмінності у розумінні. Таким чином, зазначене цілком дозволяє стверджувати, що на теоретико-правовому рівні «національна безпека» ще не досягла рівня поняття залишаючись на рівні саме концепту.

Отже, концепт «національної безпеки», який виник на основі поняття, відмінного від традиційного сприйняття безпеки для окремої людини або ж для груп, знайшов своє відображення у праві та правовій науці. Враховуючи наявні труднощі із визначенням галузі права та галузі законодавства, можна стверджувати, що право національної безпеки становить певну юридичну спеціалізацію, напрям наукових досліджень. В усякому разі право національної безпеки у вітчизняній правовій науці пройшло певний шлях концептуалізації, що нині реалізовано шляхом його виокремлення з-поміж інших напрямів спеціалізації.

У сучасних умовах воєнного стану сприйняття концепту «національна безпека» не втратило своєї актуальності попри на необхідність теоретичних досліджень трохи інших феноменів. Його практична значущість може розглядатись, наприклад, при застосуванні так званого «санкційного законодавства», Зокрема, стаття 1 Закону України «Про санкції», визначає національну безпеку поряд з національними інтересами, суверенітетом і територіальною цілісністю, метою застосування спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів. Оскільки санкції в розумінні зазначеного законодавчого акту, є досить актуальним механізмом захисту на сьогодні, з'ясування обсягу обставин та меж застосування має відбуватись у контексті сприйняття відповідного контексту – тобто доволі широко.

Підсумовуючи викладене, можливо стверджувати, що концепт «національної безпеки» має велике значення для правової теорії, враховуючи його актуальність, важливість для суспільних інтересів, практичну значущість, а також своєрідність сприйняття у суспільній свідомості, а відповідна проблематика має бути у фокусі уваги юридичної науки.

Література:

1. Доронін І.М. Національна безпека України в інформаційну епоху: правові аспекти: монографія. Київ: ТОВ Видавничий дім «АртЕк», 2019. 434 с.

2. Харитонов Є.О., Харитонova О.І. Приватне право як концепт: постановка питання. *Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України*. 2014. № 1. С. 68-77.